

Мастацтва даўніны глыбокай...

Музей стараабрадніцтва і беларускіх традыцый у Ветцы вабіць унікальнай экспазіцыяй

У Ветцы – раённым цэнтры на Гомельшчыне – ёсць свая Красная плошча. Як сведчыць мясцовая легенда, гэтую назву прасторнаму пляцу ў цэнтры горада некалі далі яго заснавальнікі, стараабрадцы, у памяць аб Маскве, якую яны, ратуючыся ад ганенняў, мусілі пакінуць пасля праведзенай у сярэдзіне XVII стагоддзя патрыярхам Ніканам царкоўнай рэформы. Вядома, у Ветцы яна не такая велічная і шматлюдная, як у расійскай сталіцы. Але так ужо супала, што аkurat на Краснай плошчы невялікага беларускага горада размяшчаецца яго галоўная славатасць – Веткаўскі музей стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава. Зразумела, фондавыя калекцыі гэтай музейнай установы нават блізка не могуць раўняцца з гістарычнымі скарбамі Маскоўскага крамля. Тым не менш сюды прыязджаюць шматлікія аматары даўніны, каб пазнаёміцца з культурнай спадчынай гэтага самабытнага рэгіёна.

Крывіць душой не буду: збіраючыся ў камандзіроўку, усё ж палічыў неабходным тое-сёе выведаць у Інтэрнэце пра Веткаўскі музей. Тады і выявілася, што ён быў заснаваны ў 1978 годзе. Але прайшло без малога 9 гадоў, перш чым музейная ўстанова расчыніла свае дзверы перад наведвальнікамі. Адбылося гэта ў пачатку лістапада 1987 года. Аснову фондаў склала частка калекцыі старадаўнасцей аматара мясцовай даўніны Фёдара Рыгоравіча Шклярава, які і стаў першым дырэкта-

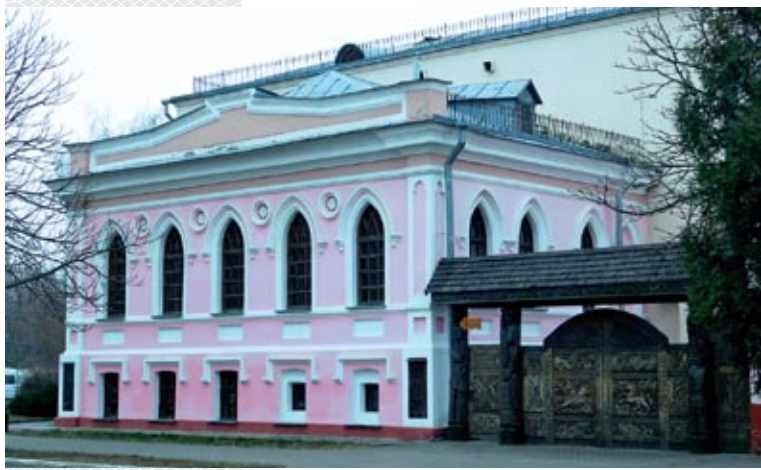
рам створанага музея. У лютым 2011 года веткаўцы ў знак сваёй вялікай удзячнасці гэтаму чалавеку вырашылі надаць яго імя згаданай установе.

Сённяшні кіраўнік музея Галіна Рыгораўна Нячаева, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, узначаліла яго ў 1988 годзе пасля смерці Ф. Шклярава. Як няўрымслівы па натуре і настойлівы па характары чалавек, яна разам з калегамі рабіла і робіць усё магчымае, каб не толькі зберагчы самабытны гісторыка-культурны пласт веткаўскай зямлі, але і пашырыць яго новымі знаходкамі і адкрыццямі. І гэта ёй удаецца. Супрацоўнікі Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава на чале са сваім кіраўніком праводзяць этнаграфічна-фальклорныя экспедыцыі па рэгіёне, працуюць над аднаўленнем унікальных твораў мастацтва, арганізуюць народныя святы, праводзяць тэматычныя выставы ў вядучых беларускіх музеях, а таксама ў галоўных музейных установах краін блізкага і далёкага замежжа, выдаюць манаграфіі і навукова-папулярныя кнігі, прысвечаныя духоўнай спадчыне сваіх продкаў...

Галіна Рыгораўна Нячаева ахвотна згадзілася прайсціся разам са мной па

▼ Будынак Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава

экспазіцыйных залах і адразу павяла гаворку пра найбольш адметныя экспанаты Веткаўскага музея.

Кніжныя багацці

Фонд стараабрадніцкай літаратуры Веткаўскага музея – адзін з самых багатых тэматычных кніжных збораў у нашай краіне. Ён налічвае, гаворачы мовай музейшчыкаў, амаль 500 адзінак захоўвання. Гэта старадрукаваныя выданні XVI–XIX стагоддзяў, а таксама рукапісныя кнігі, якія ствараліся ў Ветцы і яе наваколлі з канца XVII да пачатку XX стагоддзя. Кожная з іх уяўляе сабой сапраўдны скарб, і ён найперш падлягае гістарычна-мастацкай ацэнцы, а зусім не фінансавай.

Як расказвае Галіна Рыгораўна, у стараабрадцаў кнігі заўсёды былі ў пашане. Таму, выпраўляючыся ў выгнанне, яны разам з абразамі і нешматлікімі пажыткамі бралі іх з сабой. Менавіта гэтай акалічнасцю і тлумачыцца наяўнасць у музейным зборы друкаваных выданняў XVI – першай паловы XVII стагоддзя, так званага даніканаўскага перыяду, якімі ў свой час карысталіся веткаўскія стараабрадцы. Гэта кнігі расійска-беларускіх друкароў Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца: выдадзенае ў 1569 годзе ў Заблудаве «Евангелие учительное», датаванае 1574 годам львоўскае выданне «Апостола», «Евангелие» 1575 года з віленскай друкарні купцоў Мамонічаў. Ёсць у калекцыі і маскоўскія выданні канца XVI – пачатку XVII стагоддзя: «Триодь цветная» і «Апостол» Андраніка Нявежы, «Евангелие» і ўстаў «Око церковное», а таксама адна з першых кніг друкарскага двара Кіева-Пячэрскай лаўры – «Антологион».

Кнігі, выдадзеныя да царкоўнай рэформы патрыярха Нікана, вякамі служылі веткаўскім стараабрадцам. Цікава, што ў іх былі і «копіі» асобных выданняў І. Фёдарова, П. Мсціслаўца, нанова надрукаваныя ў Вільні яшчэ ў 1592 і 1600 гадах. Аднак з часам узнікла неабходнасць у колькасным іх павелічэнні. І з гэтай мэтай у XVIII стагоддзі друкары Вільні, Гродна, Магілёва, Супрасля, Пачаева пачалі прапаноўваць свае паслугі стараабрадцам па перавыданні дарэформенных кніг. Адначасова ў тых жа друкарнях сталі выходзіць у свет і непасрэдна стараабрадніцкія кнігі, у якія разам з фрагментамі старажытнарускіх

◀ Старадрукаваная кніга ў экспазіцыі музея

летапісаў, жыццй, аповесцей уключаліся замовы і заклінанні, скажам так, мясцовага паходжання. Усе гэтыя выданні шырока прадстаўлены ў музейнай экспазіцыі.

Апроч таго, стараабрадцы Веткаўшчыны шырока карысталіся і рукапіснымі кнігамі, што ствараліся манахамі мясцовага Пакроўскага манастыра, а таксама ўпаўнаважанымі на гэта духавенствам насельнікамі скітаў. З гістарычных крыніц вядома, што ў Ветцы адным з першых аўтараў рукапісных кніг быў кіраўнік мясцовых стараабрадцаў іераманах Феадосій, які на пачатку XVIII стагоддзя напісаў «Послание в Нижегородские скиты», у якім заклікаў адзінаверцаў прызнаваць толькі 8-канцовы крыж. А апошнім, хто прычыніўся да веткаўскіх стараабрадніцкіх кніжных рукапісаў, быў жыхар вёскі Тарасаўка Пётр Тараканаў – у 1917–1918 гадах ім было перапісана «Евангелие» і створана

▼ Евангелле, выдадзенае ў 1660 годзе ў Вільні

аўтарскае «Послесловие» да яго. У гэтага рукапісу вельмі цікавая гісторыя. Адыходзячы на службу ў Першую сусветную вайну, П. Тараканаў даў сабе зарок: вярнуся жывым – перапішу Евангелле. І ён выканаў сваё абяцанне.

Сярод рукапісных кніг, што захоўваюцца ў фондах Веткаўскага музея, нямала сапраўды ўнікальных экзэмпляраў. Найперш гэты стараабрадніцкі зборнік «Цветник», «Маргарит», «Пчела», «Бисер» і інш. Але своеасаблівай жамчужынай калекцыі з’яўляецца «Евангелие-тетр», датаванае першай паловай XVI стагоддзя. Як мяркуюць вучоныя, яно было напісана ў адным з манастыроў на тэрыторыі Прыпяцкага Палесся, на мяжы сучасных Беларусі і Украіны. На жаль, абклад гэтай старадаўняй кнігі не захавалася, да нашага часу дайшла ўжо зусім іншая вокладка. Мяркуецца, што над стварэннем рэліквіі працавала адразу некалькі майстроў, бо змешчаныя ў ёй узоры і малюнкі насычаны разнастайнымі сімваламі, хоць і адносяцца да аднаго балканскага стылю, які, у сваю чаргу, бярэ пачатак ад так званай кельцкай «плячэнкай». Напісаны ад рукі тэкст таксама мае сваю адметнасць – словы ў ім не адзелены прабеламі і ад таго «выстаўлены» ў адзін суцэльны рад. А вячаюць гэтую прыгажосць багата аздобленыя золатам адметныя арнаменты і буквіцы.

Паводле легенды, гэтая кніга трапіла да веткаўскіх стараабрадцаў у канцы XVII стагоддзя і асабліва шанавалася імі, паколькі была напісана да ніканаўскай рэформы. На працягу сямнаццаці пакаленняў яна перадавалася з рук у рукі. Аднак у 1930-я гады, падчас разгону бальшавіцкага атэізму, над ёй нависла пагроза знішчэння: разам з іншымі рэлігійнымі кнігамі, што не паспелі схаваць

ад бязбожных рабаўнікоў мясцовыя жыхары, яе выкінулі ў вялізную яму, дзе назаўтра планавалі ўчыніць паказальнае глумленне над стараабрадніцкімі святынямі. Але адна з мясцовых жанчын, нягледзячы на смяротную небяспеку, вырашыла выратаваць дарогую ёй кнігу – ноччу яна адшукала святыню і прынесла дадому. У 2006 годзе нашчадкі той адважнай жанчыны перадалі сваю сямейную рэліквію ў музей, зазначыўшы пры гэтым: тут яна будзе дома.

– З часам у Ветцы сфарміраваўся свой адметны напрамак у аздабленні рукапісных кніг, – гаворыць Г. Нячаева. – Ён характарызуецца засваеннем «старадрукаванага» стылю і маскоўскага барока XVII стагоддзя. Веткаўскія майстры выкарыстоўвалі раслінны арнамент: яны быццам вырашчвалі літары з маленькіх завіткаў, якія затым ператваралі ў дзіўны сад, населены райскімі птушкамі. Іх застаўкі і літары цешаць вока яркімі фарбамі. Калі ў іншых месцах перапісчыкі кніг выкарыстоўвалі ў каларыце сваіх рукапісаў тры-чатыры колеры, то веткаўскія да традыцыйнага чырвона-залатога дадалі практычна ўсе адценні колеравай гамы...

Рукапісныя і гісторыка-культурныя традыцыі Веткі яскрава адлюстраваны ў пеўчых рукапісах, якія захавалі старажытны спосаб запісу музыкі – «крукавую натацыю». Тутэйшыя стараабрадцы не проста перапісвалі пеўчыя кнігі, але і стваралі свае мясцовыя распевы. Веткаўскі распев, як і кнігі, быў вядомы далёка за межамі свайго рэгіёна. Кожная стараабрадская сям’я мела як рукапісныя кнігі, так і старадрукі. Дарэчы, сярод апошніх асабліва часта перавыдаваліся часасловы, бо выкарыстоўваліся як вучэбныя кнігі.

Нягледзячы на буйную – паўтысячы экзэмпляраў – калекцыю старадаўніх выданняў Веткаўскага музея, да нас дайшла толькі невялікая частка кніжных багаццяў, што некалі былі ў распараджэнні мясцовых стараабрадцаў. Прынамсі, у сваіх працах даследчыкі стараабрадніцтва згадвалі пра наяўнасць у Пакроўскім манастыры і размешчаных вакол Веткі скітах вялікай колькасці кніг. Але з цягам часу яны зніклі, іх вывозілі за межы рэгіёна. Так, 14 кастрычніка 1735 года падчас першага выгнання стараабрадцаў з Веткі палкоўнік Сыцін у данясенні ў канцылярыю расійскага ваеннага ведамства паведамляў, што ён

▲ Арнамент аздаблення адной са старонак рукапісных «Святаў пеўчых»

▼ Веткаўскія буквіцы

адабраў у Пакроўскім манастыры 682 кнігі, «да особливо разных мелких книжек полтора мешка». Пра іх далейшы лёс нічога не вядома. Вывозіліся ўнікальныя кнігі з Веткі і ў пазнейшыя часы. Асобныя з іх можна сустрэць у фондах аддзелаў рэдкіх кніг вядучых бібліятэк Масквы і Санкт-Пецярбурга. Ёсць яны ў асобных кнігасховішчах, архівах і музеях Беларусі. Аднак, думаецца, што найбольш камфортна пачуваюць яны сябе на радзіме – у Веткаўскім музеі.

Ікананісная школа

Пра Ветку як стараабрадніцкі ікананісны цэнтр мая суразмоўніца расказвае асабліва сардэчна. Адчуваецца, што гэтая тэма ёй вельмі блізкая. Аповед Галіны Рыгораўны не толькі пазнавальны, але і надзвычай цікавы, насычаны рознымі фактамі, датамі, назвамі, якія, прызнаюся, не ў поўнай меры адклаліся ў маёй памяці. Таму ўспомнім добрым словам амерыканца Томаса Эдысана – вынаходніка дыктафона.

– Як ікананісны цэнтр Ветка вядома ад пачатку XVIII стагоддзя, калі абразы мясцовых майстроў пачалі разыходзіцца па ўсім стараабрадніцкім свеце, – расказвае Г. Нячаева. – Веткаўская школа пераняла традыцыі старажытнарускага ікананісі і працягвала існаваць яшчэ і ў XX стагоддзі. Вядома, напрыклад, што ў 1929 годзе жыхар Веткі Рыгор Рагаткін стварыў абраз «Іаан Багаслоў у маўчанні». А апошнім узорам шырока вядомай сёння Веткаўскай ікананіснай школы з'яўляецца абраз, напісаны ў 1950-х гадах

нашчадкаў даўнейшых майстроў Рыгорам Паўлікавым.

Паняцце «школа» абавязкова прадугледжвае наяўнасць духоўнага цэнтра. Менавіта дзякуючы намаганням яго прадстаўнікоў і прыхільнікаў, разнастайныя культурныя працэсы атрымліваюць агульную накіраванасць і зліваюцца затым у арганічную мастацкую з'яву. Для Веткі такім цэнтрам была найперш Пакроўская царква, адкрытая ў 1695 годзе. Яна праіснавала нядоўга, да 1764 года, калі яе разбурылі царскія салдаты ў час другога выгнання стараабрадцаў, аднак храм здолеў пакінуць яркі след у духоўным і мастацкім жыцці рэгіёна. Традыцыі і стылявыя рысы, закладзеныя ікананісцамі, што працавалі пры ёй, адразу сталі агульным набывкам стараабрадніцкай культуры і перадаваліся затым з пакалення ў пакаленне майстрамі, якія, нягледзячы на ганенні, не пераставалі тварыць у скітах, пасадах і ў заснаваных веткаўцамі слабодах.

Увогуле, як сцвярджаюць мастацтвазнаўцы, кожны гістарычны этап пакінуў свой след у развіцці Веткаўскай ікананіснай школы. Прынамсі, спецыялісты знаходзяць спецыфічныя адрозненні абразоў XVIII стагоддзя і напісаных у XIX стагоддзі і тым больш – на пачатку XX стагоддзя, калі духоўнае жыццё стараабрадцаў у Расійскай імперыі было юрыдычна рэабілітавана і адноўлена спецыяльным царскім указам. Аднак пры гэтым захоўваюцца і агульныя рысы, характэрныя менавіта для створаных на Веткаўшчыне абразоў.

◀ Частка экспазіцыі
«Майстэрня
ікананісца»

▲ Зала абразоў

▲ Мікола Адваротнік.
Абраз у ківоце.
XVIII стагоддзе

Так, паводле сцвярджэння расійскай даследчыцы Таццяны Грабянюк, ужо само жыццё наклала адбітак на «вкусы ветковцев, иконы которых отличаются повышенной декоративностью, обилием орнаментов растительного характера, различных техник и приемов, применявшихся на Западе и Руси еще в XI–XIII вв. одновременно и затем широко бытовавших в России с XVII в., что не связывалось уже с Западом, а стало традицией. Ветковцы восприняли яркое многоцветие южного колорита как образ эдемского сада, отражающий чаяния Небесного Иерусалима, что оказалось им понятным и близким. Восприняв и переработав это многокрасочное разнообразие барочных букетов, гирлянд, картушей в своем искусстве, они закрепили его в традиции. Основные мотивы, характерные для Ветки: цветы, розы и розовые букеты, ветви с листьями и цветами яблонь, имитация листьев аканта, виноградная лоза, гирлянды, рог изобилия, нарциссы, раковины...».

У сваю чаргу дырэктар музея Г. Нячаева, якая таксама займаецца даследаваннем Веткаўскай іканапіснай школы і прысвяціла ёй некалькі навуковых прац, пераканана, што «культурная сітуацыя на Ветцы была фальклорнай, нягледзячы на высокі прафесійны статус мясцовага майстра. Карацей кажучы, майстар належаў да таго ж сацыяльнага калектыву, заказы якога ён выконваў. Гэтая праца была часткай і патрэбай яго душы. Вядома, гэта спарадзіла цэлы спектр вобразаў, якія данеслі да нас народную духоўнасць, – ад патаемных пачуццяў нападзыхніцкага сялянскага быцця да пышнага і валявога купецкага пошуку гармоніі. Пераканаўчы прыклад першага – простыя па выкананні, дзіўныя па глыбіні «Цалебнікі» – многачасткавыя іконы з выявамі многіх святых, якія дапамагалі пры розных хваробах і патрэбах, ад «помачы супраць 12 трасавіц» да «навучання грамаце». Яскравы прыклад другога – «Благовешчанне» пісьма Яўхіма Андрыянава (1880), якое аб'ядноўвае ўсе магчымыя віды перспектывы ў замкнутую, як чаша, прастору. Гэтым яно адначасова пераклікаецца з кампазіцыяй-чашай «Тройцы» Рублёва, з моцным хрысціянскім вобразам чашы-прычасця, а таксама з народным адчуваннем года як кола з яго віншавальнай чашай Свята...».

Трэба адзначыць, што абразы ў стараабрадніцкай традыцыі адыгрывалі над-

звычай вялікую ролю. Іх у адной сям'і магло быць некалькі дзясяткаў, і кожны меў сваё «прызначэнне»: спрыянне здароўю, дабрабыту, сямейнаму ладу, абароне ад ворага і г.д. У музейнай экспазіцыі выстаўлены некалькі Багародзічных абразоў – «Нечаканая радасць», «Спатоць смутак», «Спатоць хваробы», «Вяртанне загіблых душ», «Змякчэнне злых сэрцаў»... Іх назвы яскрава гавораць самі за сябе. Цікава, што многія з іх – беларускія праваслаўныя святыні, успрынятыя стараабрадніцкай культурай..

Як «апраналі» абразы

Разам з багатай калекцыяй стараабрадніцкіх абразоў – каля паўтысячы адзінак, у Веткаўскім музеі сабраны і іншыя рэлігійныя атрыбуты – іканастасы, ківаты і абклады, якія надаюць творам іканапіснага мастацтва яшчэ большую эмацыянальную выразнасць. Прычым кожны з іх, дзякуючы адмысловаму ўмельству майстроў-стваральнікаў, сам па сабе арыгінальны твор дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Для верніка абраз перш за ўсё – найвялікшая святыня, якой пакланяюцца, якую асабліва шануюць. Менавіта таму для іх больш ашчаднага зберажэння і былі вынайзены ківаты, спецыяльныя, звычайна зашклёныя, драўляныя шафкі прамавугольнай ці трохкутнай формы. Паколькі асноўным прызначэннем ківатаў было захоўванне абразоў, то і вонкавае іх аздабленне мусіла быць адпаведным – такім жа ўрачыста-святочным і пышна-зіхатлівым, як і царкоўныя іканастасы. А з усіх магчымых матэрыялаў для стварэння такой вытанчанай прыгажосці лепш за ўсё падыходзіла драўніна з ліпы – найбольш падатлівая для разьбы.

– Сёння з адшуканых чарцяжоў мы ведаем, што ў мясцовых храмах іканастасы выглядалі надзвычай велічна-ўрачыста, – гаворыць Г. Нячаева. – Яны былі справай рук лепшых майстроў, прадстаўнікоў арыгінальнай Веткаўскай разьбярскай школы. Шкада, што гэтая адмысловае работа ўжо знішчана часам і людзьмі. Аднак захаваліся ківаты, эскізы ўзораў веткаўскай разьбы. Дзякуючы ім, у нас ёсць магчымасць наглядна пазнаёміцца з традыцыямі мясцовых разьбяроў і мастацкімі асаблівасцямі створаных імі шэдэўраў.

На Веткаўскую разьбярскую школу сур'ёзны ўплыў аказалі тэхніка і арна-

▲ Далёка не ўсе абразы трапляюць у музей у ідэальным стане

ментальныя матывы, распаўсюджаныя ў XVII стагоддзі ў Маскве, у тым ліку і так званая навывётная, ажурная разьба. Першымі яе асвоілі ў расійскай сталіцы майстры, якія прыехалі туды працаваць з Полацка, Шклова і іншых беларускіх гарадоў. Іх прыёмы працы ператваралі дрэва ў скразны ўзор, што складаўся з хітрых перапляценняў розных раслінных арнаментальных матываў: кветкі, плады, ягады і, галоўным чынам, вінаграднае лісце і гронкі. Пасля царкоўнага расколу многія з маскоўскіх майстроў прыйшлі ў Ветку і, натуральна, прыўнеслі свае прыёмы працы і вобразны лад навывётнай разьбы. З часам іх мастацтва ва ўзаемадзейні з мясцовымі традыцыямі атрымала новы штуршок да развіцця. У выніку «строі» веткаўскіх ківотаў паўстаюць перад намі асабліва вытанчанымі і мудрагелістымі. Гэтаму ў многім садзейнічае прынцып іх выканання: для ўзмацнення скульптурнасці і скразной ажурнай аб'ёмнасці дэталі часта выразалі паасобку, а затым склейвалі. Уся разьба аздаблялася ў некалькі прыёмаў ляўкасам, які рабілі з крэйды на асятровым клеі, фарбавалася чырвонай вохрай, пакрывалася пакостам і сохла «на вотліп». Канчатковы бляск і неспакойнае зіхаценне святла разьба атрымлівала пасля таго, як яе ўсцілалі надзвычай тонкімі лістамі сусальнага золата...

Любілі веткаўцы «апранаць» і самі абразы. Абклады ці рызы для іх яны вышывалі залатымі ніткамі, рачным жэмчугам, бісерам і каляровым шклом. Традыцыя гэта паходзіць яшчэ з візантыйскіх часоў. На Веткаўшчыне ж стараабрадцы ўзнілі яе на новую ступень, дапоўнілі новымі ўзорамі і сваімі адметнымі кампазіцыямі. Першапачаткова шывто бісерам набыло распаўсюджанне ў манастырскім асяроддзі. З манастыроў яно пашырылася ў слабоды, дзе стала народным жаночым промыслам і з часам ператварылася ў арыгінальную з'яву мясцовага мастацтва.

Для веткаўскіх вышываных абкладаў характэрны сімвалізм і наяўнасць вобразу райскай расліннасці, якая ўвасаблялася мясцовымі стараабрадцамі і ў іншых відах мастацтва. У арнаменце майстрыхі звычайна выкарыстоўвалі матывы галінкі дрэва з фантастычнымі кветкамі, а таксама спалучалі пейзажы ў буянстве раслінных матываў, насычаных рознымі адценнямі шырокай каляровай гамы, з фігурамі святых.

Калекцыя залачнага шывта Веткаўскага музея надзвычай разнастайная. У ёй прадстаўлены вышываныя абклады абразоў, вырабленыя мясцовымі майстрамі на працягу XVIII – першай паловы XX стагоддзя, а таксама асобныя элементы жаночага адзення, якое стараабрадцы ўпрыгожвалі вышыванымі бісерам узорами. І кожная такая рэч – сапраўдны мастацкі шэдэўр.

Адначасова з вышыванымі абкладамі для абразоў існавалі яшчэ і чаканеныя. Як расказвае Галіна Рыгораўна, узораў мясцовых чаканеных твораў мастацтва захавалася не так і многа. Справа ў тым, што яны вырабляліся як з золата і срэбра, так і з больш таннай латуні. А паколькі каштоўныя металы былі заўсёды ў цане, то ў ліхія для стараабрадцаў Веткі часы абклады ў першую чаргу падпадалі пад рабаванне – захаваліся сведчанні аб тым, як «с икон кожечку их золотую, как с людей кожу, сдирали...».

У экспазіцыі Веткаўскага музея сёння знаходзяцца пераважна чаканеныя палатныя абклады. Любуючыся імі, не перастаеш здзіўляцца ўмельству людзей, якія з мікроннай дакладнасцю шляхам набору ўсемагчымых выступаў і ўпадзін стваралі на металічнай пласціне арыгінальныя ўзоры і біблейскія сюжэты. Мастацтвазнаўцы, якія вывучалі веткаўскую чаканку, адзначаюць шэраг адметных рыс мастацкага стылю мясцовых майстроў. Гэта найперш «павышаная ўвага да аб'ёму, формаў і спосабаў іх перадачы ў «міліметровым дыяпазоне» калыхання металу», «натуралізм у фактуры адзення: поўсці валасяніцы, шаўках плашчоў, бляску лат на фігурах святых», «арнаментальныя кветкі на адзенні выглядаюць так, быццам бы яны вытканыя ці вышытыя на тканіне», «дакладная перадача ўстройства вазоў і пабудоў, конскай збруі», «напаўфантастычныя травы і дрэвы ў спалучэнні з рэалізмам іншых дэталей надаюць твору напаўсюррэалістычны выгляд» і г.д.

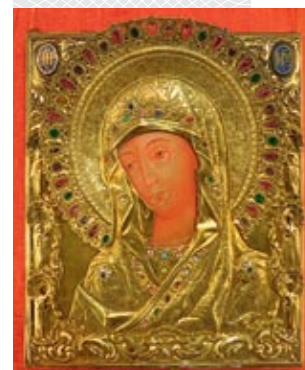
Славіліся веткаўскія чаканшчыкі і вырабам металічнай акантоўкі і накутнікаў для кніг. Яны аберагалі краі рукапісных кніг і старадрукаваных выданняў ад механічных пашкоджанняў і каваліся лепшымі майстрамі. Гэтыя аб'екты аздаблены не менш арыгінальнымі арнаментамі і ўзорамі, якія выкарыстоўваліся пры чаканцы абкладаў для абразоў.

▲ Божая Маці
Агнявідная. Абраз
у бісерным абкладзе

▲ Мікола Цудатворац.
Абраз у бісерным
абкладзе

▲ Божая Маці
Агнявідная. Абраз
у чаканеным
срэбраным абкладзе

► Элемент
вышытага
бісерам
узору
(у павялічаным
выглядзе)

Знаёмства з адметнасцямі

Акрамя ўзораў стараабрадніцкага мастацтва, ёсць у Веткаўскім музеі і шмат іншых адметнасцей, якія таксама ствараюць яму шырокую вядомасць. Яркай з'явай на Веткаўшчыне стала, напрыклад, так званая дамавая разьба. Яна развівалася ў тым ліку і на падставе стараабрадніцкага стылю ўпрыгожвання жылля. Аконныя ліштвы, дэкоры для аздаблення весніц, вуглавых ўзоры, усемагчымыя фігуркі і сімвалы-знакі, якімі яшчэ і сёння ўпрыгожваюць свае жыллы пабудовы веткаўцы, ствараюць адметны каларыт вуліц горада. Фрагменты дамавых упрыгажэнняў шырока прадстаўлены і ў музейнай экспазіцыі. Большая іх частка паходзіць з ужо не існуючых вёсак Веткаўскага раёна, якія пасля аварыі на Чарнобыльскай атамнай станцыі трапілі ў забруджаную радыенуклідамі зону. І гэтая акалічнасць надае калекцыі асаблівую ўнікальнасць.

Цікавая і археалагічная калекцыя музея. Яна, праўда, невялікая, але ўнікальная: праз прылады працы старажытнага чалавека, на некаторых з якіх ёсць узоры і арнаментныя матывы, паказваецца рэтраспектыва развіцця веткаўскай мастацкай культуры, а таксама сімвалізм мясцовых узораў.

Экспазіцыя «Кузня» прысвечана кавальскаму рамяству, якім Веткаўшчына славилася з даўніх часоў. Здабыча жалеза на гэтых землях пачалася за 700–500 гадоў да нашай эры і не перапынялася да сярэдзіны XIX стагоддзя. Пра пашыранасць промыслу сведчаць назвы вёсак Рудня Стаўбунская,

Рудня-Шлягіна, Рудня Споніцкая... А сабраныя супрацоўнікамі музея і выстаўленыя ў яго экспазіцыі вырабы мясцовых кавалёў, у тым ліку і майстроў-якарнікаў, якія працавалі на патрэбы мясцовай верфі, перадаюць дух той эпохі, калі кавальства было адной з прыярытэтных прафесій.

У далейшым знаёмстве з адметнасцямі Веткаўскага музея нельга прамінуць і экспазіцыю, прысвечаную яшчэ аднаму самабытнаму мясцоваму промыслу – ткацтву. У фондавых калекцыях тут налічваецца каля 3 тыс. прадметаў: ручнікі, дэкаратыўныя тканіны, узоры народнага абрадавага касцюма. Пераважная большасць іх звязана з ткацкімі традыцыямі вёскі Нелюбка, якія, хутчэй за ўсё, зарадзіліся ў канцы XVIII стагоддзя. У адной з царкоўных кніг, што захаваліся да нашага часу, згадваецца, як у 1780 годзе мясцовыя сяляне разам з іншымі падаткамі плацілі чынш тканым палатном. А вось шырока вядомым майстэрства неглюбскіх ткачых стала толькі ў 1970-я гады: якраз тады выдатныя яго ўзоры дэманстраваліся не толькі на выставах дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва ў Савецкім Саюзе, але і ў Італіі, Германіі, Вялікабрытаніі, Японіі, Бельгіі, Францыі, Канадзе, ЗША. Неглюбскія ручнікі ўпрыгожваюць адну з залаў будынка ААН у Нью-Ёрку, ёсць яны і ў фондах найбуйнейшага мастацкага музея Злучаных Штатаў Амерыкі «Метраполітэн». Аднак такой унікальнай калекцыі, якую мае Веткаўскі музей, пераканана яго дырэктар Г. Нячаева, няма больш нідзе.

– Класічны неглюбскі ручнік, – расказвае Галіна Рыгораўна, – гэта тканая палатно даўжынёй ад 350 да 500 і шырынёй 40–50 сантыметраў. На абодвух канцах яго ўзор, які складаецца з 5–9 шырокіх гарызантальных арнаментальных палос. Сярэдзіна ж запаўняецца рытмічна размешчанымі вузкімі каляровымі палоскамі. А канцы ручніка абшываюцца кароценькімі мохрыкамі альбо аздабляюцца вязанымі карункамі. Ткуць ручнікі з ільняных, баваўняных нітак, часам дадаюць муліна і шоўк. Калі казаць пра каляровую гаму, то ў майстрых старой Веткаўскай школы ткацтва яна была чырвона-белай – гэта самыя распаўсюджаныя ў народнай культуры беларусаў колеры. У меншай ступені – чорнай. Яшчэ адной адметнай рысай неглюбскага ткацтва з'яўляецца тое, што ткацкі

▲ Адрэстаўраваны супрацоўнікамі Веткаўскага музея элемент разнога дэkorу

▲ Разны элемент аконнай ліштвы

▼ Арыгінальная разьба на жылым доме ў Веткаўцы

працэс ідзе не з правага боку, як традыцыйна прынята, а з выварату...

Узор неглюбскага ручніка – асобная, дастаткова шырокая і адначасова цікавая тэма. Гэта і геаметрычныя фігуры, і раслінна-жывёльныя малюнкi, і сумешчаныя кампазіцыі. У філасофскім сэнсе ручнік – гэта магiчны тэкст прагназавання і сцвярджэння каштоўнасцей, якія неадступна ідуць за чалавекам на працягу ўсяго яго жыцця. Гэта коды дабрыні, любові, дастатку, поспеху, урадлівасці. Напрыклад, вытканыя галубкі, што глядзяць адзін на аднаго, сімвалізуюць каханне і згоду. Назвы ўзораў «мядзведзь на жалуддзі», «крывуліна», «яблчка» і многія іншыя лашчаць вуха. Як лініі лёсу па далоні, так па ўзорах ручнікоў чытаюцца характар, розум, майстэрства ткачыхі. Лічыцца, што колькасць узораў неглюбскіх ручнікоў набліжаецца да пяці сотняў, і ў кожнага ёсць свая назва і сваё тлумачэнне.

Ручнікі, а таксама народныя касцюмы так званай Неглюбскай ткацкай школы былі сабраны супрацоўнікамі Веткаўскага раёна ў час іх экспедыцый як непасрэдна ў знакамiтую вёску, так і ў іншыя населеныя пункты раёна і прылеглыя да яго адміністрацыйныя тэрыторыі. Трэба зазначыць, што таксама былі выяўлены і іншыя ткацкія традыцыі рэгіёна. Прынамсі, можна прасачыць адметнасці Бабіцкай, Казацка-Балсунскай, Дубраўскай і Прысяннскай ткацкіх традыцый. Засведчым і

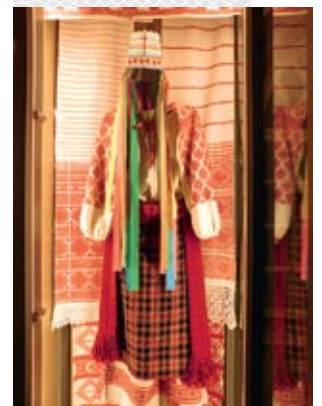
◀ У ткацкай майстэрні Веткаўскага музея

▲ Частка экспазіцыі неглюбскіх тканых ручнікоў

▲ Узоры вышываных неглюбскіх ручнікоў

▼ Узор народнага касцюма ў экспазіцыі Веткаўскага музея

тое, што іх узоры, выстаўленыя ў экспазіцыі музея, не менш прыгожыя, чым тыя ж неглюбскія ручнікі, якія ўжо сталі брэндам Веткаўшчыны.

Цалкам заканамерна, што сёлета неглюбскай ткацкай традыцыі быў нададзены статус нематэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці Рэспублікі Беларусь. А ў мінулым годзе Неглюбскаму сельскаму цэнтру ткацтва, супрацоўнікі якога паспяхова прадаўжаюць справу сваіх продкаў, была прысуджана прэмія Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне». Між тым, з неглюбскай ткацкай традыцыяй вас пазнаёмяць і нават навучаць тонкасцям ткацтва як у самім Веткаўскім музеі, так і ў яго філіяле, што знаходзіцца ў Гомелі. Там дзейнічаюць невялікія, створаныя з захаваннем усіх адмысловых тэхналагічных прынцыпаў, майстэрні, дзе для жадаючых спасцігнуць старадаўнюю ткацкую навуку рэгулярна праводзяцца майстар-класы.

Дарэчы, наяўнасць у Веткаўскага музея, які мае статус установы культуры раённага маштабу, свайго філіяла ў абласным цэнтры – яшчэ адна яго адметнасць. Прычым далёка не апошняя. У гэтым можна пераканацца асабіста. Дастаткова толькі знайсці час і выправіцца ў госці да надзвычай захопленых справай зберажэння духоўнай спадчыны свайго рэгіёна музейшчыкаў Веткі.

Сяргей ГАЛОЎКА
Фота аўтара і з фондаў Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава
 Мінск – Ветка – Мінск